

DISOCIJACIJA I *DETACHMENT* KAO ODRAZ TRAUMATSKOG DOGAĐAJA NA ASPEKTE SEBSTVA

SLAVICA KOZINA i MIRELA VLASTELICA

Sveučilište u Splitu, Medicinski fakultet, Katedra za psihološku medicinu, Split, Hrvatska

U ovom se pregledu raspravlja o utjecaju traumatskog događaja na aspekte slike o sebi i self-konceptu. Opisani su fenomeni detachment-a, traumatske memorije, disocijacije i (pre)narativnosti u sklopu preživljavanja traumatskog iskustva. Uz psihodinamski pristup pregled uključuje suvremene spoznaje iz psihotraumatologije. S fenomenom detachment-a neminovno se susrećemo kada je u pitanju traumatsko iskustvo. Njemu žrtve pribjegavaju u svrhu zaštite vlastitog sebstva i slike o sebi kao „coping strategy“ pred potencijalnim „breakdown-om“. Koncepti poput „body-image“ i „self-image“ itekako su aktualizirani u traumatskom događaju, tim više što se neminovno odražavaju na self-esteem i public-esteem, te uopće na kapacitet adaptacije na traumu. Temeljni self-koncept ovdje biva narušen ili srušen, a ego-identitetu prijete insuficijentno ili pak difuzno stanje raspada. Studije traumatskih životnih događaja upućuju na to da je zapamćivanje tih događaja promjenjivo i podložno subjektivnim iskrivljavanjima. Disocijacija nastoji spriječiti strah od prisjećanja i u mnogim slučajevima ona ne proizlazi iz pukog potiskivanja već iz smanjenih mentalnih kapaciteta zbog snažnih emocija. Disocijativna depersonalizacija je posljedica alterirajućeg prekida dodira („detachment“) između osobe i okoline. U kontekstu psihodinamskog razumijevanja ovih zbivanja primjerenim smatramo naglasiti značenje Kohutovog doprinosa poimanju selfa i stvaranja novog identiteta.

Ključne riječi: detachment, self-image, self-koncept, traumatska memorija, disocijacija

*Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Mirela Vlastelica, dr. med.
Vukasovićeva 10
21 000 Split, Hrvatska
E-pošta: mirela.vlastelica@yahoo.com*

UVOD

„....To što se meni dogodilo masovno se događalo. Noću niti sada ne mogu spavati, oni su me ocrnili, dok sam živa nosit ću to u svome srcu i na sebi.“

„....Sama se sebe bojim... radije bih da su me ubili iz puške nego da su mi ovo učinili.“

„....Nikome ovo nisam smjela reći i nitko mi nije mogao pomoći.“

(izvodi iz svjedočanstava)

U radu s psihotraumom često se susrećemo sa zbivanjima poput *detachment-a*, disocijacije, traumatske memorije, te s promjenama u narativnom izričaju.

„*Detachment*“ doslovno znači stanje emocionalnog isključenja kako bi se zadatak obavio primjerenom ili se donijela ispravna odluka; međutim, znači i odvajanje, izdvajanje, otkidanje, a može značiti i nezainteresiranost, indiferentnost i otuđenost. U raznim prijevodima tako „*detach*“ podrazumijeva premještanje komada ili dijela

nečega što je predviđeno da bude premješteno ili otkinuto, odvojeno, a znači i otkinuti, izdvojiti, iskopčati. „*Detach yourself*“ bi značilo biti manje uključen ili manje zaokupljen situacijom, kako to opisuje Longmanov rječnik suvremenog engleskog jezika. S fenomenom *detachment*-a neminovno se susrećemo kad je u pitanju traumatsko iskustvo, a osobito analizirajući sadržaje svjedočanstava i iskaza žrtava - silovanih žena. Proučavajući iskaze žena silovanih tijekom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini uočili smo fenomen *detachment*-a kojem su žrtve pribjegavale u svrhu zaštite vlastitog sebstva i slike o sebi, a koji se pretakao u oblike ego - diskonektivnih i disocijativnih ponašanja i odnosa, kao „*coping strategy*“ pred potencijalnim „*breakdownom*“. Tako smo uočili psihodinamske obrasce koji bi odgovarali fenomenima depersonalizacije i derealizacije, dekorporalizacije i detemporalizacije i uopće mehanizme nasilnih promjena odnosa prema vlastitom identitetu, uz široki spektar disocijativnih fenomena. Koncepti poput „*body-image*“ i „*self-image*“ itekako su aktualizirani u takvom traumatskom događaju, tim više što se neminovno odražavaju na *self-esteem* i *public-esteem*, te uopće na kapacitet adaptacije na traumu koja je ovdje doslovno i tjelesna. Temeljni *self-koncept* ovdje biva narušen ili srušen, a ego-identitetu prijeto insuficijentno ili pak difuzno stanje raspada.

SELF-IMAGE, BODY-IMAGE I SELF-KONCEPT

Svijest o sebi predstavljena je u individualnoj memoriji, pa se ličnost može promatrati kao vlastita memorija o samom sebi (1). Kao i sva ostala znanja i svijest o sebi temelji se na ranijim senzornim iskustvima i refleksijama tih iskustava. Bez sposobnosti zabilježbe iskustva u memoriji ne bi bilo ličnosti te bismo tada o ličnosti govorili kao o organizmu koji refleksivno odgovara na okolinske podražaje. Tako svijest o sebi nastaje kao rezultat asimilacije vlastitih iskustava unutar najprikladnijih mentalnih struktura ili shema koje omogućavaju nošenje s tim iskustvima. Tijekom vremena sheme postaju sve integriranije te kao takve tvore koherentne mentalne strukture. Pojam „ja“, „mene“ ili „meni“ ponajprije označava svijest o sebi različitu od svijesti o drugim objektima i ljudima u okruženju. Mentalna reprezentacija ličnosti, tj. selfa nije jednosmjerna, monolitna tvorba, koja funkcionira izolirano od mentalnih reprezentacija drugih ljudi. Mi prepoznajemo sami sebe unutar okvira srodstva, pripadnosti grupi i drugih međuljudskih odnosa. Drugi ljudi oblikuju bitan dio našeg pojma o sebi (2, 3). Tako „ličnost“ predstavlja mentalnu reprezentaciju samoga sebe, uključujući i sva saznanja o samom sebi (4). Osim što ličnost možemo promatrati kao vlastitu memoriju o samom sebi, možemo je promatrati i kao pojam („*concept*“) ili kao predodžbu („*image*“).

Svijest o sebi reprezentirana je u individualnoj memoriji u obliku misaonih predodžbi o sebi ili samopoimanju

(„*self-concept*“) i vizualnih predodžbi sebe, slike o sebi („*self-image*“) (5,6). Misaone predodžbe o sebi počivaju na poznavanju semantičkih odnosa među objektima, svojstvima i događajima, dok se predodžbe sebe zasnivaju na perceptivno zasnovanim reprezentacijama objekta (fizička svojstva objekta) i prostora (smještaj objekta u prostoru) datih u obliku mentalnih predodžbi („*image*“). Predodžba o sebi nije isto što i reprezentacija sebstva/ličnosti. Prije je to vlastita predodžba samog sebe ili vlastite socijalne uloge (7). Usporedba misaonih predodžbi o ličnosti („*self-concept*“) s reprezentacijama ličnosti zasnovanim na percepcijama („*self-image*“) dolazi do izražaja u slučaju mnoštva kliničkih sindroma koji uključuju poremećaje vezane uz predodžu tijela („*body image*“) (4, 8, 9).

I riječi u tom smislu dolaze kao predodžbe i mogu biti predstavljene u dugotrajnom pamćenju (memoriji) nizom različitih zapisa. Red riječi ima istu sintaksu i značenje kad se čuje, pročita ili dodirne (Braillovo pismo), ali je emocionalni odjek tih različitih zapisa drugačiji. Svaka izgovorena verbalna poruka ima i svoja paralingvistička obilježja kao što su ton glasa, stanke i glasnoća, i ta obilježja radije označavamo glasovnim nego li verbalnim znacima te ona prevladavaju u emocionalnoj komunikaciji.

MEMORIJA, NARACIJA I ATTACHMENT

Filo-ontogenetski sustav memorije čine sustavi proceduralne i semantičke (epizodno-autobiografske) memorije. Semantička (epizodno-autobiografska) memorija služi uspostavi svijesti o sebi („sebstvo“/„self“) i procesuiranju događaja ili osobnih epizoda (8, 9). Prema Tulvingu koji razlikuje epizodnu od semantičke memorije, u epizodičkom pamćenju sadržan je „subjektivni prikaz subjektivnoga vremena, kao i svijest o sebi i vlastitom iskustvu“ (10). Epizodna memorija je autobiografska memorija za događaje i iskustva iz prošlosti. Svaka epizodna memorija, po definiciji, sadrži mentalnu reprezentaciju sebstva bilo da je riječ o aktivnosti, podražaju i/ili iskustvu (11). Naš osjećaj sebe je vezan s „pričom“ o tome što smo doživjeli i što smo učinili. Odnos između vremena i pamćenja može se promatrati i s obzirom na „konkretan doživljaj vremena“. Dati trenutak, neovisno radi li se o neočekivanom oštećenju mozga ili stresnom traumatskom događaju, može mijenjati način procesuiranja informacija u odnosu na prošlost i na budućnost (kao u primjeru anterogradne ili retrogradne amnezije). Za razliku o epizodne, semantička memorija više je generična (opća). Ona označava znanja o vanjskom svijetu koja su oslobođena od sadržaja. Semantička znanja sadržana u semantičkoj memoriji nemaju odjeka na ličnost i samo su neka semantička znanja povezana s ličnosti, npr. godina rođenja, mjesto rođenja i sl. Takva znanja ne upućuju ni na jednu odvojenu epizodu u našem životu. Međutim, neka semantička znanja koja se tiču samoodređenja dio su identiteta: i ona su ekvivalentna

svijesti o sebi i predodžbi sebe, prevedena u vokabular memorije. Tako su i epizodna i semantička memorija oblici deklarativnih znanja (11). One čine fond činjeničnih znanja o svijetu. Činjenična znanja iz ovih izvora predstavljena su rečenicama – kao propozicije ili teoremi. Deklarativna znanja nisu samo znanja pohranjena u svijesti. Tu su također i postupci, tj. naš kognitivni repertoar uloga i vještina kojim usklađujemo i preoblikujemo deklarativna znanja.

Za razliku od deklarativne memorije koju bismo kolokvijalno nazvali svjesnom i eksplicitnom, proceduralna memorija proizlazi iz našeg nesvjesnog i implicitnog, iz istih onih izvora odakle se razvija *attachment*. Proceduralna znanja mogu biti reprezentirana (predstavljena) kao ukupna produkcija specifičnih radnji (motornih ili mentalnih) koji omogućavaju postizanje ciljeva u specifičnim uvjetima (12,13). Usporedbom s deklarativnim znanjima koja su dostupna (iako im nije moguće uvijek pristupiti) svjesnom dijelu svijesti, proceduralna znanja (postupci) po definiciji nisu dostupna svjesnoj introspekciji u tzv. „prirodnim“ uvjetima. Zbog toga je teško vjerovati da su ta proceduralna znanja (motorne i mentalne radnje) sama po sebi uključena u mentalne reprezentacije ličnosti („self“). O proceduralnom znanju moguće je saznati indirektno putem neformalnih i formalnih analiza pojedinih izvedbi kognitivnih ili motornih zadataka, baš kao što se psihoanalitičkom tehnikom mogu dosegnuti duboki slojevi nesvjesnog ili implicitnog. Tako i Tulving dopunjava sustav memorije s obzirom na razinu svijesti o zapamćenom, pa razlikuje djelovanje po automatizmu (eksplicitna ili deklarativna memorija) od djelovanja na implicitnoj i podsvjesnoj razini (proceduralna i osnovna memorija) (9).

Nadalje, razvio se i model socijalne memorije koja počiva na asocijativnom reciprocitetu između semantičke memorije o samom sebi, ali i o važnim drugima, uključujući i grupe kojima pojedinac pripada. Ako su ličnosti i njezin partner reprezentirane u memoriji s istim osobinama, povećana asocijativnost pobudit će promjene vezane uz doživljaj samog sebe, ali i promjene u ostalim prosudbama iste ličnosti. Smanjenjem bliskosti u odnosima, umanjuje se i indeks važnosti asocijativne veze između reprezentacije sebe i reprezentacija drugih (14). Drugi ljudi također igraju važnu ulogu u definiranju situacija tako što omogućavaju razlikovanje situaciji specifičnih mentalnih reprezentacija sebe od situaciji specifičnih mentalnih reprezentacija drugih. Proučavan je odnos između epizodnog i semantičkog samopoimanja s obzirom na bliskost odnosa između pojedinca i drugih. Dobiveni rezultati upućuju na to da se doživljaj sebe u odnosu na druge mijenja tijekom vremena (15).

Promjene mentalnih struktura (shema) slijede biološki određene faze razvoja. „Djeca rastu i razvijaju se tako što stalno mijenjaju načine na koje sebi reprezentiraju svijet“ (16). Piaget je vjerovao da djeca mlađa od sedam godina ne mogu razlikovati svoj mentalni život od ostalog vanjskog

svijeta. Na to upućuju mentalni procesi kao što su konfuzno mišljenje, sanjarenje, govorno prisjećanje, naglašena osjetilnost i motorno djelovanje koji prevladavaju u razdoblju djetinjstva. Za Piageta su kognitivni i emocionalni razvoj dva odvojena, premda međusobno vezana sustava, tako da su kognitivni nedostaci, konflikti i kompetencije pokretači intelektualnog razvoja i kao takvi omogućavaju interakciju djeteta s njegovim okruženjem.

Freud je zagovarao stajalište prema kojem se odrasle osobe ne sjećaju svog djetinjstva, dok djeca zaboravljaju događaje iz prve tri do četiri godine djetinjstva, unatoč formativnoj prirodi tih godina (17). On je ovaj fenomen zaboravljanja označio pojmom „infantilne amnezije“. Freud je vjerovao da nesvjesna premještanja i deformacije sadržaja sjećanja služe da bi zaštitile pojedinca od uznemiravajuće svijesti o ranoj psihičkoj traumi. Za njega su rana iskustva bila skrivena u nesvjesnom ili zaklonjena od svijesti (17). Ranu memoriju opisao je kao „memoriju iza zaslona“ („*screen memory*“). Freud je smatrao da su rana sjećanja refleksije stvarnih događaja ili trauma, tj. uzročnih događaja pohranjenih u prikrivenom obliku. Za njega su takvi uzročni događaji oni događaji koji utječu na kasniji osobni razvoj (18). Tako prerusene „manifestne sadržaje“ moguće je analizirati tako da tijekom analize skriveni-stvarni događaji postaju dostupni svijesti. Analizom se velika razdoblja psihoseksualnog razvoja sažimaju u jedan događaj. Infantilna amnezija, o kojoj je Freud govorio, objašnjavana je iz perspektive odraslih osoba (19). Po Freudu „rana sjećanja su nedostupna stoga jer zrelo ‚ja‘ mora biti zaštićeno od njihovih mučnih sadržaja“ (17). U nekim radovima Freud je ukazivao na alternativni model „selektivne rekonstrukcije sjećanja“ prema kojem rane uspomene ostaju izvan svijesti odraslih zbog otežanog prevođenja sadržaja između niže i više razine kognitivne obrade. Kasnije je utvrđeno da selektivna rekonstrukcija o kojoj govori Freud nije rezultat masivnog potiskivanja već dramatičnih promjena autobiografskog pamćenja koje se javljaju tijekom predškolske dobi (19).

Suvremeni nalazi u kognitivnoj psihologiji ukazuju na oskudnost sadržaja verbalne memorije za događaje u ranom djetinjstvu. Sjećanja na događaje u ranom djetinjstvu osim što su rijetka, ona su i činjenično osiromašena u odnosu na sjećanja na kasnije događaje (20-22). Ta oskudna sjećanja rezultat su djetetovih nemogućnosti da razumije svoja vlastita iskustva. Tako djeca nemaju shemu razumijevanja osobnog iskustva kao ni shematsku živost naracije kojom bi povezali događaje. Rezultat toga su oskudna prisjećanja (22).

Naracija doživljaja sebe nastaje kao rezultat razgovora o prošlosti između roditelja i djeteta (23). Djeca se tako socijaliziraju preuzimanjem određenih pripovjedačkih formula od roditelja i odraslih, razgovarajući s njima o prošlosti (24-26). Ona počinju pričati o svojoj prošlosti gotovo istodobno s početkom govora, a roditelji pričajući

svojoj djeci o tome što se dogodilo u njihovoj prošlosti, daju djeci predložak o tome kako pričati i misliti o svojoj prošlosti. Prošlost tako ispričana izgleda kao lanac važnih događaja. Već s dvije godine djeca počinju sudjelovati u samoispovjestima odraslih. Djeca su vrlo zainteresirana za priče o sebi, o tome što drugi misle o njima, kao i o tome kako iskoristiti to što drugi misle kako bi preveli svoja iskustva u narativni oblik (27). Djeca uče oblikovati vlastitu životnu priču prema pravilima i normama spoznaje (*canonical historical narratives*). Kod djece su česti primjeri elaborativno afektivnog ponavljanja izrečenog, što je obrazac prema kojem oblikujemo samoopis (samoispovijest, životnu priču).

Životna priča je evaluativna i emocionalna sastavnica koja povezuje naša prošla iskustva s razvojem osjećaja sebstva (selfa). Naša naracija o nama samima strukturira događaje u našem životu linearno i kauzalno pri čemu nas - sebi opisujemo „emocionalno sadržajnim, uzročno povezanim sekvencama aktivnosti koje daju laičku i evaluativnu koheziju životnim događajima“ pri tom odražavajući kontinuum selfa u vremenu (24, 28).

Djetetov „oporavak“ od učinaka infantilne amnezije omogućavaju razvojna postignuća kao što su: razvoj jezika (29); razvoj uzročnog i vremenskog rasuđivanja (30); razvoj percepcije (31), dakle razvoj brojnih ego funkcija; kognitivni razvoj osjećaja sebstva (32); razvoj autobiografskog selfa (33); razvoj reprezentacija (34), itd. Tim putem neuropsihologijski razvoj možemo analogijom prevesti na strukture razvoja ega, npr. od primarnog do sekundarnog procesa mišljenja i svega što to uključuje (od preverbalnog do verbalnog, prenarativnog do narativnog), kao i na razvoj kohezivnosti selfa i učvršćivanje identiteta.

Nezaobilazno je spomenuti ulogu „*mirroring*“-a (zrcaljenja) kao razvojne faze također u cilju oblikovanja samosvijesti. A pretpostavka svemu je i neurobiologijski i neurofiziološki, i neuropsihologijski - ono što u psihoanalitičkoj teoriji označavamo *attachment*-om, o čijoj važnosti je izlišno raspravljati. Samo ćemo istaći da majka dojenčetu sa sigurnom privrženosti osigurava koherentno ispričanu životnu priču, koja uključuje vrijednosnu procjenu odnosa s drugim ljudima i takva djeca kao odrasle osobe imaju olakšan pristup memoriji vezanoj uz ranu privrženost. Roditelji koji imaju jasan i cjelovit uvid u vlastite emocionalne odnose mogu bolje razgovarati sa svojom dojenčadi i na takav način potiču sigurnu privrženost. Za razliku od toga, roditelji nesigurne dojenčadi produciraju osobne priče koje su relativno nejasne, koje odstupaju od teme. Takve osobe imaju poteškoća u prepričavanju ranih uspomena (35). Razina privrženosti u odrasloj dobi ne ovisi o pukoj pozitivnoj ili negativnoj kvaliteti prizvanoga iskustva već o usklađenosti i pristupačnosti ranih autobiografskih sjećanja (36). Sigurne odrasle osobe mogu se sjetiti negativnih događaja iz ranog djetinjstva, ali ih isto tako mogu smjestiti u širi kontekst života. Privrženost u kojoj roditelji i djeca

pričaju o sadašnjim i prošlim događajima utječe na strukturu i organizaciju memorije, a ne samo na njezin sadržaj (37,38). Neka rana sjećanja istaknutija su od drugih jer su rezultat razgovora između roditelja i djeteta o zapamćenom događaju. Inhibicija tog razgovora može biti uzrok poremećajima memorije povezanim s ranim traumatskim događajima (39). Ako roditelji djetetu ne pružuju potporu u razgovoru o bolnim događajima, ili ako aktivno niječu da se događaj dogodio, u djece se mogu javiti ponašajne i emocionalne manifestacije traume, ali bez prisutnih verbalnih reprezentacija.

Shodno tome za spomenuti je ovdje tzv. emocionalnu memoriju, pri čemu se emocije temelje na ponavljanju interakcija s drugima i to s onim osobama s kojima smo emocionalno vezani (40). Ponovljene emocionalne epizode središnji su oblik afektivnog stanja i reprezentirane su kao prototipovi koji osiguravaju emocionalne strukture. Afektivno stanje je asociirano s reprezentacijama ljudi i mjesta u tim epizodama. Ovakav prototip emocionalne memorije istovjetan je „freudianskom“ značenju tzv. memorije iza zaslona (*screen memories*).

Svijest o emocionalnim podražajima povećava adaptabilnost ljudske memorije (eksplicitne memorije) (41). Emocionalni se podražaji povezuju sa specifičnim kognitivnim i neuralnim mehanizmima koji učvršćuju eksplicitnu memoriju. Emocionalna je memorija, međutim, podložna greškama, nadomještanju zaboravljenih informacija izmišljanjem novih te nepotpunim prisjećanjima (42).

TRAUMATSKA MEMORIJA

Studije koje proučavaju žrtve koje su osobno uključene i izravno izložene negativnim događajima pokazuju drugačiji obrazac od eksperimentalnih studija i studija epizodne memorije u kojima ispitanici nisu osobno uključeni u emocionalni događaj (43). DSM-IV traumu definira kao: „osobno iskustvo, prisustvovanje ili suočavanje s događajem ili događajima koji su uključivali stvarnu prijetnju smrću ili ozbiljnu ozljedu, ili prijetnju fizičkom integritetu sebe ili drugih,“ kao i „osobni odgovor koji uključuje strah, bescemoćnost ili stravu“ (44). DSM-IV time naglašava individualnost reakcija na događaj. Traumatski događaj je naime, vrlo subjektivno iskustvo.

Istraživački nalazi koji se odnose na traumatsku memoriju su dvojaki: sjećanje na traumatski doživljaj je neizbrisivo i potpuno tijekom cijelog života; s druge strane traumatski sadržaji su prilagodljivi i podložni subjektivnim izobličenjima i izmjenama (45).

Dva su osnovna koncepta koja objašnjavaju način pohrane traumatskih sadržaja u memoriji: statički i dinamički model memorije. Statički model memorije polazi od pretpostavke da se informacije pohranjuju u memoriji prema principu „inkapsuliranog vremena“ ili videozapisa. Unatoč protoku vremena sva memorija ostaje točna, stabilna i isto-

vjetna događaju. Potkrjepu ovom stajalištu pružaju ispitivanja epizodne memorije tzv. „*flashbulb memorije*“, koja se naziva i autobiografskom memorijom. Tu memoriju čine živopisni događaji, s mnoštvom detalja, s jasno posloženim okolnostima u kojima se prvi put dogodio neočekivan i potresan događaj. Epizodna memorija nalik je „fotografskom zapisu“ dopunjenom ekstremnim detaljima (46). Takav tip memorije, koja se odnosi na specifične životne događaje, trajan je i točan te samo ponekad može doći do izobličenja njegovog sadržaja. Eksperimentalna istraživanja pokazuju da je zapamćivanje emocionalno naglašenih događaja u potpunosti točno, a da se izobličenja zapamćenog sadržaja odnose na periferna zbivanja (okolina), ali ne i na središnje odrednice događaja (47).

Za razliku od statičkog modela, dinamički model memorije polazi od pretpostavke da se sadržaj traumatske memorije mijenja tijekom vremena i da na njega utječu novi događaji. Rekolekcija originalnog događaja odvija se cijelo vrijeme. Tako pohranjeni sadržaji u memoriji su nepotpuni, izobličeni ili donekle nedovršeni. Takva sjećanja nisu isto što i video ili audio zapisi nekog događaja i daleko su od savršenih preslika događaja. Malo je nalaza koji potvrđuju da su sjećanja na traumatski događaj manje podložna izobličavanjima nego li su to sjećanja na neutralne ili svakodnevne događaje (48). Čini se da se osoba postupno prisjeća traumatskog događaja onako kako joj informacije o događaju bivaju dostupne.

Prisjećanje na traumatski događaj otežavaju neutralne informacije i svakodnevni događaji koji interferiraju s traumatskim događajem. Izobličavanje memorije može biti uvjetovano pogrešnim informacijama koje su uslijedile poslije događanja (*post-event*). Prema Hymanu i Pentlandu čak i scena traumatskog događaja može biti izobličena i kao takva umetnuta u autobiografsku memoriju (49). Studije stvarnih traumatskih životnih događaja također upućuju na to da je zapamćivanje tih događaja promjenjivo i podložno subjektivnim iskrivljavanjima. Na dosljednost prisjećanja na traumatski događaj može utjecati težina traumatskog događaja, osobna uključenost u traumu, pojava psiholoških smetnji ili psihijatrijskih simptoma tijekom događaja ili ubrzo nakon traume, te vrijeme proteklo od traumatskog događaja do prve procjene sadržaja sjećanja na traumatski događaj. Osobe višestruko izložene teškoj traumi mogu različito šifrirati informacije ili ih prizivati u sjećanje tijekom traume (50,51).

Ispitujući tako dosljednost sjećanja na teroristički napad od 11. rujna 2001. u SAD pokazalo se da su se i sjećanja na traumatsku epizodu i na dnevne aktivnosti u vrijeme napada mijenjala cijelo vrijeme, s tim što su ispitanici bili sigurniji u točnost sadržaja traumatske epizode (52).

Dalenberg je ispitivao točnost tzv. oporavljenih (ponovno oživljenih sjećanja, obnovljenih sjećanja) u odnosu na neprekinuta sjećanja u 17 ispitanica koje su u djetinjstvu bile žrtve tjelesnog ili seksualnog zlostavljanja (53). Osim

objektivnih medicinskih podataka o posljedicama zlostavljanja u rekonstrukciji zlostavljanja sudjelovali su i sami zlostavljači. Prije i poslije rekonstrukcije događaja ispitanice su popunjavale bateriju testova. Napravljen je audio-zapis terapijskih seansi. Nakon toga je osam procjenjivača analiziralo i uspoređivalo sadržaj ponovno oživljenih sjećanja. Ispitanice su tijekom terapijskih seansi oživjele 57 traumatskih sjećanja. Usporedbom točnosti oporavljenih odnosno ponovno oživljenih sjećanja sa sadržajem neprekinutih sjećanja uočeno je da oporavljena sjećanja sadrže prijetnju, sram, strah od smrti, ali i značajno manje sadržaja koji ukazuju na tugu. 47,4 % traumatskih događaja potaknuli su vanjski događaji nevezani za terapiju, dok su 42,1 % traumatskih događaja bili potaknuti terapijskom situacijom. Uvjerenost ispitanica u točnost sjećanja bila je veća za neprekinuta sjećanja nego za ponovno oživljena, dok su procjenjivači procijenili da je 74.7% sadržaja ponovljenih sjećanja bilo točno kao što je i 74.6% neprekinutih sjećanja bilo točno. Zaključno, 75% oporavljenih i neprekinutih sjećanja procjenjivači su ocijenili točnim, odnosno vrlo uvjerljivim i razumno objašnjenim. Tako Dalenberg zaključuje da se sadržaj neprekinutih sjećanja značajno ne razlikuje od sadržaja ponovno oživljenih (obnovljenih) sjećanja u terapiji (51).

Ne možemo sa sigurnošću govoriti o točnosti sjećanja, potpunosti i dosljednosti. Tako očevidci nasilja koji svjedoče u prisustvu žrtve pokazuju nepouzdanu emocionalnu reakciju. I svjedočanstva dana neposredno nakon nasilja mogu biti nekompletna i netočna, a naročito u dijelu koji se odnosi na detalje događaja. Izvješće koje se odnosi na nasilan čin može biti vrlo dosljedno, a da pri tom ne bude i istinito. Bilo bi preporučljivo uzimati dosljednost iskaza kao pokazatelj točnosti i izvlačiti zaključke na temelju pojedinačnih svjedočanstava (54). Rezultati kliničkih studija pokazuju da terapeut u kliničkoj praksi nije u mogućnosti sa sigurnošću izvoditi zaključke o bolesnikovoj prošlosti, pa se terapeutima preporuča suzdržavanje u izvođenju zaključaka o vjerodostojnosti traumatske memorije (55).

U konačnici, traumatsko iskustvo se razlikuje od svakodnevnog po svojoj prenarativnoj kvaliteti. Breuer i Freud su prijevod traumatskog doživljaja u verbalno narativno iskustvo determinirali katarzom (56).

DISOCIJACIJA

U skladu s van der Kolkom disocijacija je odlučujući element u prilagodbi osobe na traumatsko iskustvo koje uzrokuje snažne emocije i čije prizivanje u sjećanje iziskuje veliki napor. Disocijacija nastoji spriječiti strah od prisjećanja i u mnogim slučajevima ona ne proizlazi iz pukog potiskivanja već iz smanjenih mentalnih kapaciteta zbog snažnih emocija (56,57). Disocijacijom označavamo podjelu ili paralelan pristup svijesti u kojem dva ili više mentalnih procesa ili sadržaja nisu asocirani ili povezani i

pri čemu se svijest o jednoj emociji ili misli nastoji umanjiti ili izbjeći (58,59).

Disocijaciju u smislu poricanja svijesti o događaju možemo promatrati kao izmijenjeno stanje ili fragmentiranu spoznaju (60). Takvi obrasci očituju se tijekom proživljavanja traumatskoga iskustva tako što preplave osobu intenzivnim strahom ili naglim emocijama, bolnim osjetima i intenzivnim osjećajem bespomoćnosti. Zbog toga se traumatizirana osoba bolje sjeća onih aspekata traumatskoga događaja na koje je njihova pozornost bila usmjerena, odnosno središnjih detalja prijetjećeg događaja (61). Disocijacija se može javiti i u vrijeme traumatskoga događaja - tzv. peritraumatska disocijacija (60-62). Pojava većeg broja disocijativnih fenomena u traumatizirane osobe (depersonalizacija, emocionalna otupjelost) ukazuje na strahove pridružene traumatskom događaju uz najčešće prisutan strah od smrti, gubitka osobe, gubitka kontrole nad vlastitim životom ili od ponavljanja istog traumatskog događaja. Depersonalizacija, derealizacija i amnezija dijelovi su disocijativnog spektra čije su odrednice: a) konfuzija identiteta i izmjene ego stanja, b) emocionalna otupjelost koja je konceptualizirana istovjetno s depersonalizacijom i derealizacijom, c) apsorpcija i d) isključenost emocionalna i prostorna - „*spacing out*“ (63).

Primarnom disocijacijom označavamo odnos između stabilnih predodžbi i sadržaja memorije podložnih promjenama, što je ujedno osnova razlikovanja prividno normalnog od traumatskoga stanja (64). Takvo stanje svojstveno je posttraumatskom stresnom poremećaju i uključuje ponovnu mentalnu i tjelesnu proradu događaja putem ponavljanih sjećanja, noćnih mora i *flashback* epizoda, povećane osjetilnosti, izbjegavanja podražaja povezanih s događajem, emocionalne otupjelosti, uz osjećaj prekida emocionalne vezanosti i izolacije (65).

Disocijacija između opservirajućeg i iskustvenog ega uključuje iskustvo mentalnog odvajanja od tijela što omogućava opažanje onoga što se događa s egom s određenim odmakom (66). U isto vrijeme drugi dio osobnosti čine trajna emocionalna i tjelesna iskustva. Primarnu disocijaciju ljudi obično prepoznaju i kao takvu ignoriraju ili poriču stvarnost vezanu uz traumatski događaj, dok je sekundarna disocijacija posljedica podjele između kognitivne svijesti i emocionalnog iskustva vezanog uz bolni afekt. Takav akutni posttraumatski disocijativni odgovor uključuje depersonalizaciju, *out-of-body* iskustvo (tj., deokorporalizaciju) i izmijenjenu predodžbu tijela. Traumatsku disocijaciju neki autori definiraju isključivo u značenju sekundarne traumatizacije i to kao mentalni mehanizam distanciranja od traumatskog događaja (67).

Klinička iskustva upućuju i na javljanje složenijih disocijativnih oblika od sekundarne disocijacije kao što je npr. identitet ubojice koji se javlja u veterana oboljelih od PTSP-a (68). Takve tercijarne disocijacije uključuju oblikovanje odvojenih ego stanja koja je moguće vidjeti u

bolesnika s ekstremnim disocijativnim poremećajem. Ako kao posljedica kroničnih trauma distanciranje postane uobičajen način sučeljavanja i pri tom se koristi i kod manjih stresora, ono može dovesti do preoblikovanja temeljnog identiteta. Ponovljena trauma utjecat će na autobiografsku memoriju tako što će intenzivirati prethodno pohranjena iskustva, reakcije i predodžbe. Reaktivacija traumatskih sjećanja može uključivati percepciju stvarnosti do čijeg iskrivljavanja može doći pod utjecajem ograničenog polja svijesti (npr. disociirana bolesnica svog partnera tijekom seksualnog čina može doživjeti kao zlostavljača, aktivirani disociirani identitet ovaj događaj može pohraniti kao novi čin silovanja). Neadekvatna percepcija može se javiti i onda kada su misli, fantazije ili snovi bolesnika u vrijeme traume, ili neposredno nakon traume doživljeni kao stvarni događaji. Tako traumatska memorija može uključivati rekonstruktivne kao i reproduktivne aspekte nekog događaja (64).

U skladu s klasifikacijom DSM-IV osnovna značajka disocijativnog poremećaja je prekid inače integriranih funkcija svijesti, memorije, identiteta ili percepcije okoline. Različita istraživanja potvrđuju da patološke disocijacije imaju svoja očitovanja u tjelesnim simptomima, reakcijama i funkcijama. Nijenhuis je takve disocijativne smetnje označio somatoformnom disocijacijom (69). Slično kao psihološka disocijacija, somatoformna disocijacija uključuje negativne simptome kao što su analgezija, anestezija i motorička zakočenost (inhibiranost) kao i pozitivne kao što su npr. osjet boli specifično vezan za određenu stranu tijela ili promjene u sklonosti pojedinim okusima ili mirisima. Disocijativna simptomatika može uključivati raspad memorije, iskrivljavanje valjanosti izvješća o traumi u jednom ili drugom smjeru, prenaplašavanje točnih ili netočnih dijelova traumatskog događaja ili njihovo premještanje, dok traumatska sjećanja sama po sebi ne ometaju prisjećanja na ostale događaje (70). Utvrđeno je da traumatski događaji prizivaju peritraumatsku disocijaciju, što je ujedno potvrda hipoteze o povezanosti između disocijacije i traume.

Izbjegavanje sučeljavanja s traumatskim iskustvom može se manifestirati i kao jednostavno pasivno izbjegavanje (što nije isto što i izbjegavanje priče o traumi) ili ne izlaganje situacijama koje podsjećaju na traumu. Najčešće su to nesvjesna očitavanja traumatskog iskustva u ponašanju traumatizirane osobe pa tako npr. seksualno zlostavljana osoba često izbjegava pogledati ili dodirnuti vlastito tijelo.

Za razliku od pasivnog, namjerno aktivno izbjegavanje uključuje kognitivna značenja kao što su potiskivanje misli i njihovo usmjeravanje na manje prijetće osjećaje, misli, aktivnosti ili događaje (71). Takvo izbjegavanje može početi kao namjeran čin koji ponavljanjem u određenom vremenu postaje automatiziran. Pri tom se prividna normalnost može održavati kao neovisan životni stil koji se

temelji na izbjegavanju intimnosti i emocija, uz usmjerenost na profesionalne aktivnosti.

Djelomično ili potpuno ponavljanje traumatskog iskustva može oblikovati pozitivne disocijativne simptome, iako posttraumatsku pseudonormalnost obilježava širok raspon upravo negativnih disocijativnih simptoma (gubitak afekta, gubitak senzorne osjetljivosti, smanjen interes za vlastito tijelo, gubitak identiteta/depersonalizacija). Disocijativna depersonalizacija je dakle posljedica alterirajućeg prekida dodira (*detachment*) između osobe i okoline (72).

U „POTRAZI“ ZA SEBSTVOM

U kontekstu svjedočanstava i pisanih iskaza žrtava o događaju i razumijevanju zbivanja, primjerenim smatramo naglasiti značenje Kohutovog doprinosa poimanju selfa i stvaranja novog identiteta. Već samim tim što su nam svjedočanstva bila dostupna možemo reći da su žrtve svoju traumu podnijele na način da ipak nisu doživjele slom koji bi onemogućio davanje iskaza. To nas vraća na razmišljanje o selfu i „preinačenom“ identitetu. Razumijevanjem traume na taj način ne smijemo zaobići Kohuta i njegovu „potragu“ za sebstvom (73-76).

ZAKLJUČAK

Svijest o sebi reprezentirana je u individualnoj memoriji u obliku misaonih predodžbi o sebi ili samopoimanju („*self-concept*“) i vizualnih predodžbi sebe, slike o sebi. Naš osjećaj sebe je vezan s „pričom“ o tome što smo doživjeli i što smo učinili.

Životna priča je evaluativna i emocionalna sastavnica koja povezuje naša prošla iskustva s razvojem osjećaja sebstva (selfa) pri tom odražavajući kontinuum selfa u vremenu.

U slučaju traumatskog događaja ne možemo sa sigurnošću govoriti o točnosti sjećanja, potpunosti i dosljednosti. Izvješće koje se odnosi na nasilan čin može biti vrlo dosljedno, a da pri tom ne bude i istinito. Rezultati kliničkih studija pokazuju da terapeut u kliničkoj praksi nije u mogućnosti sa sigurnošću izvoditi zaključke o bolesnikovoj traumi, pa se terapeutima preporuča oprez u izvođenju zaključaka o vjerodostojnosti traumatske memorije. Studije traumatskih životnih događaja upućuju na to da je zapamćivanje tih događaja promjenjivo i podložno subjektivnim iskrivljanjima. Disocijacija upravo nastoji spriječiti strah od prisjećanja i u mnogim slučajevima ona ne proizlazi iz pukog potiskivanja već iz smanjenih mentalnih kapaciteta zbog snažnih emocija. Disocijativna depersonalizacija kao česta posljedica traume znak je prekida dodira (*detachment*) između osobe i okoline.

U kontekstu razumijevanja *detachment*-a i disocijacije kao odraza traumatskog događaja na self, uvelike nam po-

maže Kohutov doprinos poimanju selfa i stvaranja novog identiteta.

LITERATURA

1. Klein SB, Cosmides L, Tooby J, Chance S. Priming exceptions: a test of the scope hypothesis in naturalistic trait judgments. *Soc Cogn* 2001; 19: 443-68.
2. Markus H, Cross S, Wurf E. The role of the self-system in competence. U: Sternberg RJ, Kolligian J Jr., eds. *Competence Considered*. New Haven, CT: Yale University Press, 1990.
3. Ogilvie DM, Ashmore RD. Self with other representation as a unit of analysis in self concept research. U: Curtis RC, ed. *The relational self. Theoretical Convergences in Psychoanalysis and Social Psychology*. New York: Guilford Press, 1991.
4. Kihlstrom JF, Beer JS, Klein SD. Self and identity as memory. U: Leary MR, Tangney JP, eds. *Handbook of Self and Identity*. New York: Guilford Press, 2002.
5. Anderson SM. Self-knowledge and social interference: the diagnosticity of cognitive/affective and behavioral data. *J Personality Soc Psychol* 1984; 46: 294-307.
6. Anderson SM, Chen S. The relational self: an interpersonal social-cognitive theory. *Psychol Rev* 2002; 109: 619-45.
7. Blaxter M. *Health*. Cambridge: Polity Press, 2004.
8. Tulving E. Episodic memory. U: Squire L, ed. *Encyclopedia of Learning and Memory*. New York: Macmillan, 1992.
9. Tulving E. What is episodic memory? *Cur Dir Psych Sci* 1993; 2/3: 67-70.
10. Tulving E. Episodic memory: from mind to brain. *Ann Rev Psychol* 2002; 53: 1-25.
11. Winograd T. Frame representations and the procedural-declarative controversy. U: Bobrow D, Collins A, eds. *Representation and Understanding: Studies in Cognitive Science*. New York: Academic Press, 1975.
12. Anderson JR. Practice, working memory, and the ACT* theory of skill acquisition: a comment on Carlson, Sullivan, and Schneider. *J Exp Psychol* 1989; 15: 527-30.
13. Anderson JR, Reder LM, Lebiere C. Working memory: activation limitations on retrieval. *Cogn Psychol* 1996; 30: 221-56.
14. Smith ER, DeCoster J. Dual-process models in social and cognitive psychology: conceptual integration and links to underlying memory systems. *Personality Soc Psychol Rev* 2000; 472: 108-31.
15. Srivastava S, Beer JS. How self-evaluations relate to being linked by others: integrating sociometer and attachment perspectives. *J Personality Soc Psychol* 2005; 89: 966-77.
16. Piaget J. *Play, dreams and imitation in childhood*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
17. Howe M, Courage M. On resolving the enigma of infantile amnesia. *Psychol Bull* 1993; 113: 305-26.
18. McCabe A, Capron E, Peterson C. The voice of experience: the recall of early childhood and adolescent memories by young adults. U: McCabe A, Peterson C, eds. *Developing*

Narrative Structure. Hallscale, New Jersey Hove and London: Lawrence Erlbaum Ass., Inc., Publishers, 1991.

19. Pillemer DB, White SH. Childhood events recalled by children and adults. *Advances in Child Development and Behavior* 1989; 21: 297-340.
20. Winograd E, Killinger WA. Relating age at encoding in early childhood to adult recall: development of flashbulb memories. *J Exp Psychol* 1983; 112: 413-22.
21. Neisser U. Two perceptually given aspects of the self and their development. *Develop Rev* 1991;11: 197-209.
22. Usher JA, Neisser U. Childhood amnesia and the beginnings of memory for early life events. *J Exp Psychol* 1993; 122: 155-65.
23. Hudson JA, Shapiro LR. From knowing to telling: the development of children scripts, stories, and personal narratives. U: McCabe A, Peterson C, eds. *Developing Narrative Structure*. Hallscale, New Jersey Hove and London: Lawrence Erlbaum Ass., Inc., Publishers, 1991.
24. Fivush R, Haden CA. Introduction: autobiographical memory, narrative and self. U: Fivush R, Haden CA. *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self. Developmental and Cultural Perspectives*. New York: Lawrence Erlbaum Ass., Inc., Publishers, 1994.
25. Fivush R. Constructing narrative, emotion, and self in parent-child conversations about the past. U: Neisser U, Fivush R. *The Remembered Self-Construction and Accuracy in the Self-Narrative*. New York: Cambridge University Press, 1994.
26. Miller PJ, Mehler RA. The power of personal storytelling in families and kindergartens. U: Dyson A, Genishi C, eds. *The Need for Story: Cultural Diversity in Classroom and Community*. Illinois: National Council of Teachers of English, 1994.
27. Miller PJ, Sperry LL. Early talk about the past: the origins of conversational stories of personal experience. *J Child Language* 1988; 15: 293-315.
28. Dyson AH. Ayesha and William. U: Dyson AH. *Social Worlds of Children Learning to Write in an Urban Primary School*. New York: Teachers College Press, 1993.
29. Nelson CA. The ontogeny of human memory: a cognitive neuroscience perspective. *Develop Psychol* 1995; 31: 723-38.
30. Pillemer DB, Picariello ML, Pruett JC. Very-long term memories of a salient preschool event. *Appl Cognitive Psychol* 1994; 8: 95-106.
31. Hayne H, Rovee-Collier C. The organization of reactivated memory in infancy. *Child Development* 1995; 66: 893-906.
32. Howe ML, Courage ML. On resolving the enigma of infantile amnesia. *Psychol Bull* 1993; 113: 305-26.
33. Fivush R. The functions of event memory: some comments on Nelson and Barsalou. U: Winograd E, Neisser U, eds. *Remembering Reconsidered: Ecological and Traditional Approaches to the Study of Memory*. New York: Cambridge University Press, 1988.
34. Perner J, Ruffman T. Episodic memory and autoegetic consciousness: developmental evidence and a theory of childhood amnesia. *J Exp Child Psychol Special Issue: Early memory* 1995; 59: 516-48.
35. Main M. Metacognitive knowledge, metacognitive monitoring, and singular (coherent) vs. multiple (incoherent) models of attachment. Findings and directions for future research. U: Parkes CM, Stevenson-Hinde J, Marris P, eds. *Attachment Across the Life Cycle*. London: Tavistock, 1991.
36. Ijzendoorn MH. Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment. A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychol Bull* 1995; 117: 387-403.
37. Bretheron I, Ridgeway D, Cassidy J. Assessing internal working models of the attachment relationship: an attachment story completion task for 3-year-olds. U: Greenberg MT, Cicchetti D, Cumming EM, eds. *Attachment in Preschool Years. Theory, Research and Intervention*. London: The University Chicago Press, 1993.
38. Bretheron IA. Communication perspective on attachment relationships and internal working models. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 1995; 60: 310-29.
39. Oppenheim D, Waters HS. Narrative process and attachment representations: issues of development and assessment. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 1995; 60: 197-215.
40. Emde RN. The prerepresentational self and its affective core. *Psychoanalytic Study of the Child* 1983; 38: 165-92.
41. Hamann S. Cognitive and neural mechanisms of emotional memory. *Trends in Cognitive Sciences* 2001; 5: 94-400.
42. Mechanic MB, Resick PA, Griffin MG. A comparison of normal forgetting, psychopathology, and information processing models of reported amnesia for recent sexual trauma. *J Consult Clin Psychol* 1998; 66: 948-57.
43. van Giezen AE, Arensman E, Spinhoven P, Wolters G. Consistency of memory for emotional arousing events: a review of prospective and experimental studies. *Clin Psychol Rev* 2005; 25: 935-53.
44. American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*. Washington, DC, 1994.
45. Southwick SM, Morgan A, Nicolau AL, Charney D. Consistency of memory for combat-related traumatic events in veterans of operation Desert Storm. *Am J Psychiatry* 1997; 142: 173-7.
46. Brown B, Kulik J. Flashbulb memories. *Cognition* 1977; 5: 73-9.
47. Christianson SA. Flashbulb memories: special, but not special. *Memory and Cognition* 1989; 17: 433-43.
48. Zola SM. Memory, amnesia, and the issue of recovered memory: neurobiological aspects. *Clin Psychol Rev* 1998; 18: 915-32.
49. Hyman IE, Pentland J. The role of mental imagery in the creation of false childhood memories. *J Memory Language* 1996; 35: 101-17.

50. Foa EB, Molnar C, Cashman L. Change in rape narratives during exposure therapy for posttraumatic stress disorder. *J Traumatic Stress* 1995; 8: 675-90.
51. van der Kolk BA, Fisler R. Dissociation and the fragmentary nature of traumatic memories. Review and experimental confirmation. *J Traumatic Stress* 1995; 8: 505-25.
52. Lee PJ, Brown NR. Delay related changes in personal memories for September 11, 2001. *Appl Cogn Psychol* 2003; 17: 1007-15.
53. Dalenberg C. Recovered memory and the daubert criteria. *Trauma, Violence & Abuse* 2006; 7: 274-310.
54. Morgan I, Hazlett G, Doran A i sur. Accuracy of eyewitness memory for persons encountered during exposure to highly intense stress. *Int J Law Psychiatry* 2004; 27: 265-79.
55. Everaerd W, Gersons-Wolfensberger DC. Report from the Health Council of the Netherlands on disputed memories. *Ned Tijdschr Geneesk* 2004; 33: 1620-2.
56. Jurcevic S, Urllic I, Vlastelica M. Denial and dissociation as coping strategies in mothers' postmortem identification of their sons. *Am Imago* 2005; 62: 395-418.
57. van der Kolk B, van der Hart O, Marmar CR. Dissociation and information processing in posttraumatic stress disorder. U: van der Kolk B, McFarlane AC, Weisaeth L, eds. *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*. New York: The Guilford Press, 1996.
58. Spiegel D. Hypnosis, dissociation and trauma: hidden and overt observers. U: Singer JL, ed. *Repression and Dissociation*. Publications for Personality Theory, Psychopathology, and Health. Chicago: The University Press, 1990.
59. Cardena E. The domain of dissociation. U: Lynn SJ, Rhue JW, eds. *Dissociation: Clinical and theoretical perspectives*. New York: Guilford Press, 1994.
60. Marmar CR, Weiss DS, Metzler TJ. Peritraumatic dissociation and posttraumatic stress disorder. U: Bremner JD, Marmar CR, eds. *Trauma, Memory, and Dissociation*. Washington, DC: American Psychiatric Press, 1998.
61. Christianson SA. Emotional stress and eyewitness memory: a critical review. *Psychol Bull* 1992; 112: 284-309.
62. van der Hart, Brown P, van der Kolk B. Pierre Janet's treatment of post-traumatic stress. *J Traumatic Stress* 1989; 2: 1-11.
63. Briere J, Weathers FW, Runtz M. Is dissociation a multidimensional construct? Data from the Multiscale Dissociation Inventory. *J Traumatic Stress* 2005; 18: 221-31.
64. van der Hart O, Nijenhuis E, Steele K, Brown D. Trauma-related dissociation: conceptual clarity lost and found. *Austral New Zealand J Psychiatry* 2004; 38: 906-14.
65. Spiegel D, Hunt T, Dondershine H. Dissociation and hypnotizability in posttraumatic stress disorder. *Am J Psychiatry* 1988; 145: 351-5.
66. Gelinas DJ. The persisting negative effects of incest. *Psychiatry* 1983; 46: 313-32.
67. Terr L. *Unchained memories: true stories of traumatic memories, lost and found*. New York: Basic Book, 1994.
68. Bradshaw SL, Ohlde CD, Horne JB. The love of war: Vietnam and traumatized veteran. *Bull Menninger Clin* 1991; 55: 96-103.
69. Nijenhuis ERS, Spinhoven P, Van Dyck R, Van der Hart O, Vanderlinden J. The development and the psychometric characteristics of the Somatoform Dissociation Questionnaire (SDQ-20). *J Nerv Ment Dis* 1996; 184: 688-94.
70. Klufft RP. Treating the traumatic memories of patients with dissociative identity disorder. *Am J Psychiatry* 1996; 153: 103-09.
71. Solomon Z, Mikulincer M, Avitzur E. Coping, locus of control, social support, and combat-related post-traumatic stress disorder - a prospective study. *J Personality Soc Psychol* 1988; 55: 279-85.
72. Cardena E, Spiegel D. Suggestibility, absorption, and dissociation: an integrative model of hypnosis. U: Schumaker JF, ed. *Human Suggestibility: Advances in Theory, Research and Application*. New York: Routledge, 1991.
73. Ornstein P, ed. *The search for the Self. Selected writings of Heinz Kohut 1950-1978 (vol.1)*. New York: International Universities Press, 1978.
74. Ornstein P, ed. *The search for the Self. Selected writings of Heinz Kohut 1950-1978, (vol.2)*. New York: International Universities Press, 1978.
75. Ornstein P, ed. *The search for the Self. Selected writings of Heinz Kohut 1978-1981 (vol.3)*. Madison, Connecticut: International Universities Press, 1990.
76. Ornstein P, ed. *The search for the Self. Selected writings of Heinz Kohut 1978-1981 (vol.2)*. Madison, Connecticut: International Universities Press, 1991.

SUMMARY

DISSOCIATION AND DETACHMENT AS A REFLECTION OF TRAUMATIC EVENT OVER THE SELF

S. KOZINA and M. VLASTELICA

University of Split, School of Medicine, Department of Psychological Medicine, Split, Croatia

This review considers the influence of traumatic event on the aspects of self-image and self-concept. The phenomena such as detachment, traumatic memory, dissociation and (pre)narrative are described as ways of surviving traumatic experience. Psychodynamic approach as well as discoveries from psychotraumatology are included. The phenomenon of detachment we inevitably encounter when it comes to a traumatic experience. It is resorted to the victims in order to protect their own self and self-image as a ,coping strategy' to the potential ,breakdown'. The concepts such as ,body-image' and ,self-image' are certainly actualized in a traumatic event, the more so, they will inevitably reflect on self-esteem and public-esteem, and even on the capacity of adaptation to trauma. The basic self-concept here is being disrupted or destroyed, and the ego-identity is threatened by insufficiency or diffused state of disintegration. Studies of traumatic life events suggest that memorizing these events are volatile and subject to distortions. Dissociation seeks to prevent fear from remembering and in many cases it does not follow from mere repression but from reduced mental capacity due to strong emotions. Dissociative depersonalization is the result of breaking contact (,detachment') between the person and the environment. In the context of psychodynamic understanding of these events, it is appropriate to emphasize the importance of Kohut's contribution to the theory of the self and creating a new identity.

Key words: detachment, self-image, self-concept, traumatic memory, dissociation